

7. About the Strategy of Foreign Policy Activities: Decree of the President of Ukraine 26.08.2021 № 448/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017> (in Ukrainian).

8. On the National Security of Ukraine: Law of Ukraine dated 21.06.2018 No. 31. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2018, No. 31, art. 2018 (in Ukrainian).

9. On the Principles of Domestic and Foreign Policy of Ukraine: Law of Ukraine dated 01.07.2010 No. 40. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2010, No. 40, art. 2010 (in Ukrainian).

Матеріал надійшов до редакції 05.03.2025 р.

УДК: 32:316.61

Олексій Шишкін,

аспірант кафедри політології, соціології і культурології,

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
alexshyshkin7@gmail.com,

ORCID ID: 0009-0001-0760-5622,

DOI 10.29038/2524-2679-2025-01-236-245

ПОЛІТОЛОГІЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ІДЕЇ

У статті виконано політологічний аналіз концепту національної ідентичності в контексті глобалізаційних процесів та соціально-політичних викликів. Досліджено багатовимірний характер національної ідентичності, яка формується через культурні, історичні, мовні, територіальні та політичні чинники, що об'єднують людей у національну спільноту. У статті розглянуто національну ідентичність як основний елемент політичної стабільності, соціальної згуртованості та інтеграції громадян у багатонаціональних суспільствах. Акцентовано увагу на психологічному аспекті національної ідентичності, її впливі на формування національної гордості та взаємодії з політичними поглядами громадян.

Використано різноманітні методи для дослідження цього феномену, зокрема системний підхід, порівняльний аналіз та ін. Також ураховано дослідження провідних теоретиків у галузі політології та соціології, які описують національну ідентичність крізь призму різних критеріїв: громадянства, мови, релігії й історичної пам'яті.

Увагу приділено актуальності дослідження національної ідентичності в Україні в умовах російської збройної агресії. У висновках підкреслено необхідність вивчення цих процесів для розуміння зміни національної ідентичності в умовах війни, а також формування нових форм і символів національної приналежності в сучасному українському суспільстві. Дослідження є перспективним для подальших наукових розвідок, особливо в умовах соціально-політичної трансформації України в поствоєнний період.

Ключові слова: національна ідентичність, політологічна концептуалізація, соціальна згуртованість, політична стабільність, колективна пам'ять, Україна.

Oleksii Shyshkin,

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,

ORCID ID: 0009-0001-0760-5622

POLITICAL CONCEPTUALISATION OF NATIONAL IDENTITY: ESSENCE AND MAIN IDEAS

The article is devoted to the political science analysis of the concept of national identity in the context of globalisation processes and socio-political challenges. The author explores the multidimensional nature of national identity, which is shaped by cultural, historical, linguistic, territorial, and political factors that unite people into a national community. The article considers national identity as a key element of political stability, social cohesion, and the integration of citizens in multinational societies. Particular attention is given to the psychological aspect of national identity, its influence on the formation of national pride, and its interaction with the political views of citizens.

The author employs various methods to study this phenomenon, including a systemic approach, comparative analysis, etc. The article also draws on research by leading theorists in political science and sociology, who explore national identity through different criteria such as citizenship, language, religion, and historical memory.

The article also highlights the relevance of researching national identity in Ukraine in wartime. The conclusions underline the need to examine these processes to understand changes in national identity during wartime, as well as the formation of new forms and symbols of national belonging in contemporary Ukrainian society. This research holds potential for further academic exploration, especially in light of Ukraine's socio-political transformation in the post-war period.

Key words: national identity, political science conceptualisation, social cohesion, political stability, collective memory, Ukraine.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Сучасний світовий порядок характеризується посиленням глобалізаційних процесів, що, з одного боку, сприяють інтеграції країн і народів, а з іншого – ставлять під загрозу збереження національної ідентичності. У цьому контексті постає необхідність теоретичного осмислення цього феномену та його аналізу в політологічному аспекті. Національна ідентичність як багатовимірне соціально-політичне явище є головним чинником формування національної єдності, політичної стабільності та культурного суверенітету держави. Розгляд проблематики національної ідентичності в політологічному контексті передбачає дослідження взаємодії між індивідуальними й колективними ідентичностями, ролі державних інституцій у її формуванні, а також механізмів, що спрямовані на підтримку чи трансформацію національної ідентичності під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників. Зокрема, вивчення цього феномену вимагає сфокусувати увагу на проблематиці політичної культури, національної ідеї, мовної політики, історичної пам'яті тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики національної ідентичності займалися теоретики з різних напрямів соціально-гуманітарного та суспільно-політичного знання (М. Козловець [1]; Д. Сладкий [2]; Е. Сміт [3]; Т. Бланк, П. Шмідт [4]; С. Чой, М. Абель, А. Сікі-Лю, С. Уманат [5]; Г. Густавссон, Л. Стендаль [6]; С. Ха, С. Джанг [7]; М. Хелблінг, Т. Рескенс, М. Райт [8]; К. Майтінгер [9]; Д. Міллер, С. Алі [10]; Т. Сміт, С. Кім [11]; Дж. Трансю [12]; К. Влахова [13] й ін.).

Мета дослідження – здійснити політологічну концептуалізацію національної ідентичності, виявивши її сутність та основні ідеї.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на теоретичних підходах, які забезпечують глибоке осмислення проблематики та системний аналіз досліджуваного явища. Основним інструментом системний підхід, що дає змогу розглядати національну ідентичність як багаторівневу цілісність, ураховуючи взаємозв'язок її складових частин із соціально-політичними процесами. У дослідженні широко застосовано методи аналізу та синтезу, які сприяють структуруванню теоретичного матеріалу, визначенню основних понять і формулюванню висновків. Для порівняння різних концептуальних підходів та теорій використано порівняльний метод, що дав змогу виокремити спільні риси й унікальні особливості різних наукових підходів до вивчення національної ідентичності в політологічному вимірі. Комплексність забезпечується міждисциплінарним підходом, який інтегрує знання з політології, соціології, історії та інших суміжних наук для повного розкриття теоретичної сутності досліджуваного об'єкта.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Національна ідентичність є багатовимірним поняттям, яке відображає усвідомлення індивідом або спільнотою своєї належності до певної нації. Вона формується на основі спільних культурних, історичних, мовних, територіальних та політичних характеристик, що об'єднують людей у національну спільноту. Національна ідентичність є основною складовою частиною колективної свідомості, яка сприяє єдності суспільства, створює відчуття причетності до певної історичної й культурної традиції, а також формує базу для спільних цінностей і цілей. Відмінність національної ідентичності від інших типів ідентичності полягає в її загальнонаціональному характері. Наприклад, індивідуальна ідентичність пов'язана з особистими характеристиками, самосприйняттям і самовизначенням людини. Етнічна ідентичність ґрунтується на належності до певної етнічної групи, що зазвичай уключає спільність походження, традицій і релігії. Культурна ідентичність охоплює ширший спектр цінностей, норм і звичаїв, які можуть бути спільними для різних етнічних або національних груп.

Національна ідентичність, на відміну від означених типів, є більш політично забарвленою, оскільки вона пов'язана з національною державою, її символами, інститутами та суверенітетом. Вона відіграє важливу роль у формуванні політичної єдності, легітимізації влади й мобілізації громадян на досягнення національних цілей. Отже, національна ідентичність є головним чинником як соціальної інтеграції, так і політичної стабільності на рівні держави.

Т. Бланк, П. Шмідт [4]; С. Ха, С. Джанг [7]; М. Хельблінг, Т. Рікенс [8] описують національну ідентичність як «значущість національної приналежності, а також суб'єктивну важливість внутрішнього зв'язку з нацією».

Національна ідентичність є не лише формальним проявом належності до нації через громадянство чи правовий статус, але й значущим психологічним компонентом, який впливає на самоідентифікацію людини. У сучасному світі, який характеризується глобалізаційними процесами, зростає потреба в збереженні унікальної національної ідентичності, адже вона є важливим елементом культурного різноманіття та соціальної стабільності. Національна приналежність також тісно пов'язана з емоційним аспектом – почуттям гордості за свою країну, її досягнення, культурні цінності. Такі критерії, як місце народження чи знання мови, хоча й відіграють значну роль, можуть доповнюватися ширшим розумінням національної приналежності, яке враховує спільні переконання, солідарність та ідеологічні цінності.

Потрібно враховувати, що в умовах багатонаціональних суспільств національна ідентичність не є однорідною. Вона може бути багаторівневою, уключаючи, наприклад, одночасну належність до етнічної групи та політичної нації. Саме тому дослідження цього феномену є особливо актуальним для аналізу процесів інтеграції, асиміляції та соціальної згуртованості в сучасних державах.

На думку західного дослідника Е. Сміта, національна ідентичність є складним багатовимірним явищем, яке охоплює різні аспекти суспільного життя й змінюється під впливом історичних і соціальних процесів. Вона ґрунтується на таких ключових елементах, як історично сформована територія, спільні міфи та колективна пам'ять, культурна єдність, загальні правові норми й обов'язки для всіх громадян, а також спільний економічний простір [3]. Важливою ознакою національної ідентичності є її самобутність та усвідомлення історичної унікальності народу, що ґрунтується на поширеній серед громадян національній ідеї. Водночас вона може поєднуватися з іншими формами ідентичності, зокрема класовою, релігійною чи етнічною, а її ідеологічна складова частина здатна змінюватися залежно від історичних обставин.

Д. Сладкий зазначає, що питання формування та збереження національної ідентичності безпосередньо впливає як на внутрішню, так і на міжнародну безпеку. Дискусії, які виникають навколо цієї теми як в Україні, так і за її межами, свідчать про її актуальність. Недостатня увага з боку державних інституцій, відповідальних за національну безпеку,

або зволікання у вирішенні цих питань можуть призвести до розвитку деструктивних процесів не лише в окремих країнах чи регіонах, а й у світі загалом [2, с. 118].

М. А. Козловець визначає національну ідентичність як унікальне поєднання об'єктивних і суб'єктивних характеристик, що відрізняють одну націю від іншої. Важливу роль у цьому процесі відіграють спільне усвідомлення історичного шляху, колективні переживання та історична пам'ять, котрі формують відчуття єдності та належності до спільного «ми» [1, с. 3].

М. Хельблінг, Т. Рікенс аналізують «символічні межі», які індивіди використовують для розмежування «своїх» і «чужих» [8, с. 746]. Вони спираються на етнічно-громадянський підхід, ураховуючи такі критерії, як місце народження, походження, релігія, знання мови, повага до законів, а також почуття національної приналежності й тривалість проживання в країні.

До цього можна додати, що такі «символічні межі» часто мають динамічний характер і можуть змінюватися залежно від суспільно-політичного контексту. Наприклад, у часи кризи чи соціальної напруги певні критерії (наприклад релігія чи походження) можуть набувати більшого значення, ніж за стабільних умов. Водночас ці межі є не лише маркерами належності, а й інструментами, які впливають на інтеграцію чи, навпаки – ізоляцію певних груп у суспільстві. Також потрібно враховувати, що такі критерії, як знання мови чи повага до законів, мають двосторонній характер. З одного боку, вони можуть сприяти інтеграції в нову національну спільноту, а з іншого – створювати бар'єри для тих, хто не відповідає цим стандартам. Це підкреслює складність національної ідентичності, що формується на основі як об'єктивних чинників (походження, громадянства), так і суб'єктивного сприйняття, що визначає, наскільки людина відчуває себе частиною «своїх».

Чеська дослідниця К. Вlachова вважає, що національну ідентичність можна сприймати як конструкт, який уключає кілька складників: територіальну ідентичність (локалізм, регіоналізм, патріотизм та європеїзм), уявлення про націю як культурну спільноту (етнонаціональний аспект) та як політичну спільноту (державно-національний аспект), національну гордість (як загальну, так і в культурному чи державному контексті), а також любов до нації, яка проявляється через патріотизм і націоналізм [13].

Крім того, Д. Міллер, С. Аллі розглядають національну ідентичність як різновид соціальної ідентичності, приділяючи увагу тому, наскільки для людини є значущим її національне походження [10].

Цей підхід дає змогу розглядати національну ідентичність як багатовимірне явище, яке одночасно є частиною особистого самовизначення та суспільного впливу. Важливість національного походження полягає у створенні відчуття приналежності до певної спільноти, що об'єднує людей спільними цілями, переконаннями та прагненнями. Окрім цього, можна зазначити, що значення національного походження часто посилюється в часи соціальної чи політичної нестабільності, коли ідентичність стає основою для мобілізації, самооборони або формування стійкості суспільства. Отже, національна ідентичність є не лише інструментом особистої самоідентифікації, але й важливим механізмом підтримки соціальної згуртованості.

С. Чой, М. Абель, А. Сікі-Лю, С. Уманат досліджують, як колективна пам'ять формує їхню національну ідентичність [5]. Вони наголошують, що національна ідентичність може включати не лише почуття гордості, а й усвідомлення історичних подій, які впливають на формування спільних цінностей та політичних поглядів.

Г. Густавссон, Л. Стендаль зазначають, що національна ідентичність може бути як позитивним, так і негативним фактором [6]. Вони розглядають зв'язок між національною прихильністю, гордістю, шовінізмом і рівнем соціальної та політичної довіри, досліджуючи, як ці елементи впливають на політичну стабільність та міжгрупові взаємини в європейському контексті.

К. Мейтінгер у своїх роботах досліджує, як різні аспекти національної гордості, вираженої через вебзондування, впливають на політичну та соціальну стабільність, зокрема в контексті порівняльних аналізів між різними країнами [9].

Д. Міллер, С. Алі аналізують теорії національної ідентичності, розглядаючи, як фактори національної приналежності й відчуття ідентичності формують політичні погляди та поведінку громадян, вивчаючи зв'язок між націоналізмом та соціальною активністю [10].

Т. Сміт, С. Кім порівнювали рівні національної гордості в різних країнах у два періоди (1995 та 2003 рр.) [11]. Вони досліджували, як зміни в економічній та політичній ситуації впливають на зміст й інтенсивність національної гордості серед громадян, зокрема в контексті міжнародних відносин.

Дж. Трансью вивчав зв'язок між вираженням національної ідентичності, прийняттям ідентичності та політичними поглядами, особливо в контексті расових та етнічних відносин у США [12]. Він показав, як національна ідентичність може бути об'єднуювальним фактором у політичних дебатах і міжгрупових взаєминах.

Національна ідентичність є не лише чинником самовизначення народу, а й елементом стабільності держави. Її формування ґрунтується на спільному історичному досвіді, культурних традиціях та усвідомленні спільної мети. В умовах зовнішніх і внутрішніх викликів недостатня увага до цього питання може призвести до суспільного розколу та ослаблення державності. Водночас активне зміцнення національної ідентичності сприяє консолідації суспільства, посиленню його стійкості перед загрозами й формуванню відповідального громадянства.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Політологічна експлікація національної ідентичності свідчить, що ця проблематика має значний вплив на соціальну та політичну стабільність і міжгрупові відносини в суспільствах. Колективна пам'ять відіграє провідну роль у формуванні національної ідентичності, яка виходить за межі простої гордості, оскільки включає усвідомлення історичних подій та спільних цінностей. Водночас національна гордість може бути як позитивним чинником згуртованості, так і джерелом конфлікту в поєднанні з шовінізмом чи ізоляціонізмом. Національна ідентичність також впливає на політичні погляди, зокрема через формування прихильності до своєї нації, що визначає поведінку громадян у різних соціально-політичних контекстах. Національна ідентичність може діяти як об'єднувальний фактор у багатьох суспільствах, зміцнюючи соціальну єдність і підтримуючи певні політичні дії.

Дослідження національної ідентичності є перспективним, особливо в Україні в умовах російської збройної агресії та повоєнної відбудови. Війна як екстремальна ситуація призводить до глибоких змін у соціальній та політичній сферах, які суттєво впливають на процеси формування та трансформації національної ідентичності. У воєнний час національна свідомість громадян зазнає важких випробувань, але водночас зміцнюється, оскільки зовнішня агресія сприяє виникненню почуття єдності, солідарності та патріотизму. Вивчення цих процесів допоможе нам зрозуміти, як національна ідентичність може змінюватися під час війни, як вона взаємодіє із соціальними й культурними факторами та які нові форми й символи національної приналежності виникають у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козловець, М. А. (2011). Національна ідентичність як соціокультурний феномен. *Вісник Житомирського державного університету*, вип. 60, с. 3–11. URL:

http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VZhDU_2011_60_3.pdf

2. Сладкий, Д. (2008). Національна ідентичність як фактор національної та міжнародної безпеки. *Політичний менеджмент*, № 2, с. 110–119.
3. Сміт, Е. (1994). Національна ідентичність. Київ, 1994, с. 24.
4. Blank, T., Schmidt, P. National identity in a united Germany: nationalism or patriotism? An empirical test with representative data. *Polit. Psychol.*, 2003, № 24, pp. 289–312.
5. Choi, S. Y., Abel, M., Siqi-Liu, A., Umanath, S. (2021). National identity can be comprised of more than pride: evidence from collective memories of Americans and Germans, *J. Appl. Res. Mem. Cogn.*, 2021, № 10, 117–130.
6. Gustavsson, G., Stendahl, L. National identity, a blessing or a curse? The divergent links from national attachment, pride, and chauvinism to social and political trust, *Eur. Polit. Sci. Rev.*, 2020, №12, pp. 449–468.
7. Ha, S., Jang, S.-J. National identity, national pride, and happiness: the case of South Korea. *Soc. Indic. Res.*, 2015, № 121, pp. 471–482.
8. Helbling, M., Reeskens, T., Wright, M. (2016). The mobilisation of identities: a study on the relationship between elite rhetoric and public opinion on national identity in developed democracies. *Nations Natl*, 2016, № 22, pp. 744–767.
9. Meitinger, K. (2018). What does the general national pride item measure? Insights from web probing. *Int. J. Comp. Sociol.*, № 59, pp. 428–450.
10. Miller, D., Ali, S. (2014). Testing the national identity argument. *Eur. Polit. Sci. Rev.*, 2014, № 6, pp. 237–259.
11. Smith, T., Kim, S. (2006). National pride in comparative perspective: 1995/96 and 2003/04. *Int. J. public Opin. Res.* 2006, № 18, pp. 127–136.
12. Transue, J. (2007). Identity salience, identity acceptance, and racial policy attitudes: American national identity as a uniting force. *Am. J. Polit., Sci.*, 2007, № 51, pp. 78–91.
13. Vlachova, K. (2009). Identity of non-self-evident nation: Czech national identity after the break-up of Czechoslovakia and before accession to the European Union. *Blanka*. 2009. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1469-8129.2009.00379.x>

REFERENCES

1. Kozlovets, M. A. (2011). Natsionalna identychnist yak sotsiokulturnyi fenomen. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu*, vyp. 60, p. 3–11. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VZhDU_2011_60_3.pdf (in Ukrainian).
2. Sladkyi, D. (2008). Natsionalna identychnist yak faktor natsionalnoi ta mizhnarodnoi bezpeky. *Politychnyi menedzhment*, № 2, p. 110–119 (in Ukrainian).
3. Smit, E. (1994). Natsionalna identychnist. Kyiv, p. 24 (in Ukrainian).
4. Blank, T., Schmidt, P. (2003). National identity in a united Germany: nationalism or patriotism? An empirical test with representative data. *Polit. Psychol.*, № 24, pp. 289–312 (in English).

5. Choi, S. Y., Abel, M., Siqu-Liu, A., Umanath, S. (2021). National identity can be comprised of more than pride: evidence from collective memories of Americans and Germans. *J. Appl. Res. Mem. Cogn.*, № 10, 117–130 (in English).
6. Gustavsson, G., Stendahl, L. (2020). National identity, a blessing or a curse? The divergent links from national attachment, pride, and chauvinism to social and political trust. *Eur. Polit. Sci. Rev.*, № 12, pp. 449–468 (in English).
7. Ha, S., Jang, S.-J. (2015). National identity, national pride, and happiness: the case of South Korea. *Soc. Indic. Res.*, № 121, pp. 471–482 (in English).
8. Helbling, M., Reeskens, T., Wright, M. (2016). The mobilisation of identities: a study on the relationship between elite rhetoric and public opinion on national identity in developed democracies. *Nations Natl.*, № 22, pp. 744–767 (in English).
9. Meitinger, K. (2018). What does the general national pride item measure? Insights from web probing. *Int. J. Comp. Sociol.*, № 59, pp. 428–450 (in English).
10. Miller, D., Ali, S. (2014). Testing the national identity argument. *Eur. Polit. Sci. Rev.*, № 6, pp. 237–259 (in English).
11. Smith, T., Kim, S. (2006). National pride in comparative perspective: 1995/96 and 2003/04. *Int. J. Public Opin. Res.*, № 18, pp. 127–136 (in English).
12. Transue, J. (2007). Identity salience, identity acceptance, and racial policy attitudes: American national identity as a uniting force. *Am. J. Polit. Sci.*, № 51, pp. 78–91 (in English).
13. Vlachova, K. (2009). Identity of non-self-evident nation: Czech national identity after the break-up of Czechoslovakia and before accession to the European Union. *Blanka*. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1469-8129.2009.00379.x> (in English).

Матеріал надійшов до редакції 15.02.2025 р.